

ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ: УЧИТЕЛ - РОДИТЕЛ (ФУНКЦИОНАЛЕН АНАЛИЗ)

Ася Вълчева

докторант в катедра „Етнология“

Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Общуването между учители и родители е от голямо значение за хармоничното развитие на учениците. Ползотворното педагогическо взаимодействие изисква инициатива от страна на учителя, като професионалист в своята област, и отзивчивост от страна на родителите, като заинтересована страна. То е междуличностно взаимодействие и носи проявленията на всяко социално общуване, свързани с влиянието на индивидуалните различия, на субективността при взаимното възприемане. От друга страна, педагогическо взаимодействие е професионално, защото в него и двете страни участват от позициите на определени социални и професионални роли – съответно родител и учител. Спецификата на това общуване изисква поставянето на рамки на отношенията и спазването на определени правила. Най-често комуникацията с родителите се разгръща по повод обсъждане на поведението на учениците или на техните учебни постижения (Цветанска, С. 2015:1). Въпреки възможните различия във възгледите, подходите, емоционалността и търсените резултати на двете страни, целта им е еднаква, а именно подпомагането на учениците по пътя им към зрелостта. Динамичното развитие на технологиите в XXI век променя изискванията за знания и умения към всички участници в образователния процес, затова, нито учителите, нито родителите могат да си позволят комфорта на носталгичните спомени за образованието от преди няколко десетилетия.

Целта на настоящата статия е да разгледа един от най-често споделяните сред учителите проблем, а именно комуникацията с родителите.

За постигането на целта **ще бъдат разгледани няколко доминиращи комуникативни стратегии в поведението на родителите и учителите**, което ще спомогне

за по-пълното разбиране на предизвикателствата, пред които са изправени участниците в образователния процес. С оглед на това, че голяма част от казусите между страните в образователното взаимодействие са по повод успех и дисциплина на учениците, ще бъде обърнато внимание и на **нормативната уредба** касаеща проблемното поведение и санкционирането му.

Проявата на съпричастност от страна на родителите е важна за напредъка на учениците. Добре е при обсъждането на учебните дела със своите деца да избягват да влизат в тона им, когато те критикуват преподавателите си. Това е често срещана проява на отхвърляне на авторитета, който е дал непосилна или неясна задача. За учителите не винаги е лесно да съобщят отрицателна оценка за поведението или представянето на учениците. Родителите трудно приемат лоши отзиви за представянето на децата си и ги изживяват като личен провал.

В статията си „Комуникация на партньорството между учители и родители в училище“, Силвия Цветанска (2015) предлага няколко доминиращи комуникативни стратегии в поведението на родителите, при комуникация с учителите по повод проблеми в ученето или дисциплината на учениците.

Натиск отвън – родителите отхвърлят високите изисквания на учителите и започват да оказват натиск чрез въвличане на директора (или друг високопоставен човек), който от своя страна се опитва да убеди учителя, че трябва да промени критерия си (Цветанска, С. 2015:2).

Тази комуникативна стратегия от страна на родителите не само не носи позитиви за развитието на ученика, а и рядко води до промяна в подхода на преподавателя. Ученика се създава усещането, че не със старание, а с натиск може да постига резултати. По-ниските очаквания на родителя подценяват способностите на ученика и омаловажават ролята на учителя. Комуникативната стратегия на натиск отвън носи единствено стрес за всички страни в педагогическото взаимодействие. При подаване на сигнал от родител срещу учител, поставил слаба или негативна оценка на поведението и резултатите на ученик, без значение до коя институция (директор, РУО, МОН), от преподавателя се изисква да даде писмено обяснение по случая в седем дневен срок. В

краен случай се извършва проверка на документацията, съпроводена от наблюдение на един учебен час. Така никоя от страните не е удовлетворена, освен ако желаният краен резултат не е просто създаване на неудобство. Когато училищната институция прибегне към административни наказания спрямо ученик е добре родителите да имат предвид, че преди той да бъде санкциониран е нужно да му бъде оказана обща подкрепа. Това е регламентирано от Наредбата за приобщаващо образование, в Глава трета, чл. 59, където е посочено, че освен налагането на санкция се предоставя обща подкрепа за личностно развитие по смисъла на чл.178, ал.1, т.12 от Закона за предучилищно и училищно образование (ЗПУО). Така описана, нормата предполага оказване на обща подкрепа едва след налагане на санкция, което е невярно. Волята на законодателя е обективизирана в чл. 199, ал. 1 от ЗПУО, който е нормативен акт с по-висок ранг и принципите заложи в него следва да се прилагат преди всичко. Преди налагане на санкция директорът на училището задължително уведомява родителите. Също право на ученика е да бъде изслушан или да изложи писмено фактите и обстоятелствата, касаещи конкретното нарушение. Добре е, както учителите, така и родителите да знаят, че устните разговори помежду им са трудно доказуеми.

Активна съпротива – родителите се съпротивляват на стандартите за оценяване, които прилага учителя, защото се опасяват, че децата им ще се почувстват наранени, ще пострада самочувствието им и за тях като родители ще е трудно да овладеят подобни последици (Цветанска, С. 2015:2). Тук приносни за поведението на родителя са неговите амбиции и желанието му за по-добра реализация на детето, например при кандидатстване. Най-добрият начин да се помогне на децата е да се помогне на техните родители (Харис, Т., 1991, 206). При такива ситуации е добре педагогическият специалист да подготви родителя за различни сценарии. За детето е много по-важно да попадне в гимназия или ВУЗ, където ще се адаптира лесно и хората около него ще са със сходни възможности и интереси. Ако учителят завиши оценка, без това да е обвързано със знания или умения, то ученикът остава излъган за способностите си. Ако оценката не удовлетворява ученика, често наблюдаваме емоционална реакция, провокирана не само от личното недоволство, а и от притеснението от това как ще реагират родителите. Регулирането на емоциите най-често се разбира като процес, чрез който индивидът преживява, управлява и изразява емоциите си (Ар, Ф., Шафър, А. 2016). Когато

родителят влезе в тона на ученика и приеме, че учителят е виновен за незадоволителния резултат, а не ученикът, проявява комуникативна стратегия, тип активна съпротива. От комуникационна гледна точка, как поколенията да съжителстват мирно и да общуват успешно помежду си в образователната, бизнес и социалната среда, е предизвикателство, валидно за всички (Илиева, Д. 2020:25). В подобни конфликтни ситуации учителят трябва да обясни колко значима е реакцията на родителя за бъдещото развитие на детето. Основната роля на емоционалната експресивност в семейството е да подпомогне развитието на емоционалната регулация, за да могат децата и юношите да научат начините за управление на емоциите по социално и контекстуално подходящи начини (Еисенберг & Морис 2022; Коп 1992) (Морис, Ас., Силк, Щейнберг, Мейерс, Робинсън 2007). Идеята, че подрастващите тепърва се учат да управляват емоциите си заляга и в Закона за предучилищното и училищното образование, където се посочва, че санкции се налагат след изчерпване на останалите механизми за въздействие върху вътрешната мотивация и за преодоляване на проблемното поведение на учениците. Това предполага предприемане на действия по оказване на обща подкрепа по смисъла на Глава втора, раздел II от Наредбата за приобщаващо образование, които ясно са очертани в чл. 45. Родителите трябва да са уведомени за всички предприети действия, както е посочено в чл. 53. За тях е нормирано насрещно задължение да съдействат и да подпомагат педагогическите специалисти, като в случай на отказ Наредбата ясно е очертава последиците.

Пасивна съпротива – родителите не приемат позицията на учителя, че всеки ученик трябва да получава колкото заслужава, независимо от възрастта, преживяванията, важноста на учебния предмет и пр. и оказват пасивна съпротива – престават да общуват с учителя, спират да ходят на родителски срещи, не отговарят на предложения за сътрудничество (Цветанска, С. 2015:3). Тази комуникативна стратегия също не работи в позитивна насока. Светът на детето е отражение на обществото на възрастните (Номура, Й. 2010:41). Пасивната съпротива не решава проблеми и не създава опитности. Пренебрежението от страна на родителя, поражда същото отношение у детето, не само към конкретния преподавател и неговата дисциплина, а и към бъдещи предизвикателства, хора и сфери, в които то няма да се почувства достатъчно високо оценено. В противовес на тази комуникативна стратегия, биха били полезни

образователните медиатори. На 21 декември 2022 година бе актуализирана Национална програма „Подкрепа на образователните медиатори и социални работници“, която обаче е с фокус върху учениците от уязвими групи. Две от четирите ѝ цели са: оптимизиране на взаимодействието на училището с родителите на учениците от уязвими групи и формиране на положителни нагласи към образованието от страна на учениците от уязвими групи и на техните родители.

Незаинтересованост – независимо дали става дума за оценките в края на годината или за текущите изисквания на учителя, с родителите трудно се установява контакт (Цветанска, С. 2015:3). Основната проява на тази комуникативна стратегия е липсата на каквато и да комуникация. Дори учителя да се свърже с родителите по някакъв въпрос, те отказват съдействие. Този тип поведение се наблюдава по-често при родителите на ученици в гимназиален етап, отколкото в по-ранна детска възраст. Зрелостта на гимназистите обаче, не бива да е повод за подценяване на нуждата им от коректив и подкрепа.

Свръх активност – родителите са свръх активни да общуват с учителя; поддържат ежедневен контакт (особено при взимане на детето от училище в 1 – 4 клас); помагат с копиране на материали; предлагат варианти за извънкласни дейности; въвличат и други свои познати, които могат да са полезни за различни инициативи (Цветанска, С. 2015:3). Тази комуникативна стратегия не бива да се възприема като лоша или отрицателна. Стига инициативите да са консултирани с преподавателя и комуникацията да протича в работно време, биха могли да се извлекат ползи за всички страни. Важно е учителят да не позволява комуникацията между него и родителите в класа да преминава през един конкретен, свръх активен родител. Така комуникацията се стеснява до няколко родители на ученици от класа, а другите остават в периферията или с тях на практика не се осъществява директен контакт (Цветанска, С. 2015:3).

Разбира се има и много разбиращи, емоционално интелигентни и толерантни родители, които подхождат с ангажирано и позитивно отношение към образованието и общуването в училищната общност. Те подобно на кротките и старателни ученици, не биват често забелязвани. Когато човек е вече изграден като добронамерен и ангажиран, той без

усилия предава това и на своите деца, без да се налага намеса на педагози. Възпитанието е надграждане над природните инстинкти и над емоционалните изблици. То е „издигане над природните склонности чрез избиране на по-възвишени морални стратегии (Колев, И., Тафков, Д., Пожарлиев, Р. 2005:12). Според В. Сатир „опитът“, който човек е натрупал в „собственото си детство“, оказва несъмнено „влияние върху атмосферата, в която той отглежда собствените си деца“ (Сатир 1996:148).

В отношението на учителите също има няколко доминиращи комуникативни стратегии, които не са пряко обвързани с подготовката им като специалисти, а по-скоро с личностните им качества. Ще бъдат разгледани най-често срещаните, с фокус върху тези, които имат отрицателно влияние върху образователния процес. Важно е ученето да е чрез преживяване, за да има пренос на знания, а не просто временно наизустяване, целящо постигане на еднократен резултат – оценка. За да е така, е необходимо да се събуди вроденото любознание, присъщо за всеки развиващ се индивид. А любознанието е любопитство, то произлиза от ученика, а не се налага отвън, може само да се стимулира. В последните няколко години, все по-често се застъпва тезата, че образованието трябва да е забавно, да е под формата на игра. В настоящата статия това мнение няма да бъде защитено. Всеки човек, който е учил, изучавал нещо, добре знае че са необходими усилия, труд, внимание и много вътрешна мотивация, в това няма нищо забавно, в смисъла на детска игра. Личността на учителя е от голямо значение, когато говорим за мотивация, затова връзката между учителя и ученика, учителя и родителите е важна. Тя често се разпада при проявата на някои комуникативни модели прилагани от учителите.

Носталгия – Не е рядкост реферирането към миналото: „А едно време, ако знаете какво беше...“. За добро или зло подрастващите днес са продукт на съвършено различна реалност и не може да се изисква от тях да изградят светоглед като този на учениците в миналото. Това е не само погрешно, а и вредно, защото светът се променя с все по-ускорени темпове, заради технологичния напредък. Ако учениците просто повторят пример на предходното поколение няма да са актуални на времето, в което живеят. Днес в училище има среща на разнообразие от поколения. За едно поколение се считат всички

хора, родени и живеещи в едно и също време, разглеждани колективно¹. Според друго определение, поколение е определена група съществуваща в определен момент². Учителите могат да бъдат от поколение Z (родени от 1995 г. до 2012 г.) току що завършили образованието си, до поколението на бейби бумърите (родени от 1946 г. до 1964 г.), които са в предпензионна възраст. Учениците пък са основно представители на поколението Z (наричано още i-Поколение) и Поколение Алфа (родени от 2013 г. до 2025 г.). Т. Томов влага смисъл в поколение (поколенческа личност) като съвкупност от хора в близка възраст и жизнен етап, които споделят обща история, повлияни от конкретни ценности и идеи, живели в конкретни обществени условия и събития (Томов, Т. 2022). Ако в миналото групирането в поколения се свежда до родените в две десетилетия, то динамиката на днешния свят налага обединяването да е в десет или по-малко години, за да може да се отразят поведенческите модели и вярвания, характеризиращи конкретната генерация (Илева, Д. 2021:2).

Аз знам всичко – Много преподаватели се притесняват от момента, в който ще им бъде зададен въпрос, чийто отговор не знаят, или в който ще допуснат грешка и аудиторията (класа) или родителите ще ги коригират. Създаването на нереалистичната представа у учениците, че е възможно да научат всичко е много демотивираща за тях. Честа практика е когато на учителя е зададен въпрос, чийто отговор не знае, да отговори: „Чудесен въпрос, давам ви го за домашно“. Децата имат вроден „радар“ за искреността и добре разбират, че и учителят им не знае конкретното нещо. Уважението не се изисква, то се печели, а неискреността определено не помага.

Директни обвинения – Макар и категоризирането на поведението, а не на личността, да е основно верую в педагогическата наука, все още има учители, които поставят етикети на своите ученици. Това носи отрицателни последствия, както в общуването с учениците, така и с техните родители. Откритите обвинения, будят у родителите мигновена съпротива, защото те ги възприемат като лична критика върху начина, по който отглеждат и възпитават децата си. Добре е, когато се налага обсъждане на едно или друго поведение на ученик, да се подходи внимателно и от гледна точка на

---

¹ Oxford Dictionary, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>, достъпно на 23.11.2022 г.

² Macmillian Dictionary, <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/generation>, достъпно на 23.11.2022 г.

съмишлеността. Какво можем да направим заедно? Показването на лична ангажираност от страна на учителя, а не директно противопоставяне, носи повече позитиви за решаването на конфликтни ситуации.

Оценката като „бухгалка“ – Оценката е съществена част от мотивацията за учене на учениците и основно мерило на родителите за успеваемостта им в училище. Употребата ѝ като възпитателно средство, обаче е изключително вредна и принизява възпитателния процес до нивото на дресировка.

За успешното педагогическо взаимодействие са необходими емпатия, рефлексия и добронамереност, проявени от всички страни. Социализиращата роля на училището стъпва върху личностните специфики, изградени в семейна среда. Семейството е генетически първият социализиращ личността фактор. Специфичните особености на връзките и отношенията в него са: интимност, продължителност на взаимоотношението, повтораемост на ситуациите, неформалност, висока емоционална ангажираност, както и възрастовите психо-физиологични особености на детето: внушаемост, емоционалност, чувствителност, ранимост, синкретичност, известна безпомощност и зависимост (Колева, И. 2012:122). Партньорските взаимоотношения между родители и учители са необходимост. Добре е целите за учениците да са взаимно определени и споделени. Плановите се изработват съвместно, с договорени роли за всички участници. Съвместните отношения и споделената отговорност за резултатите в училище определят ясни граници и посока на развитие на учениците. Споделянето на ресурси, власт и отговорности по отношение на обучението и социализирането на учениците също е приносно за добрите взаимоотношения между родители и учители. За да бъде успешно партньорството, партньорите трябва да смятат, че другият човек е надежден, работи за взаимната цел и има положително отношение към другите. Приносна е и вярата на двете страни, че взаимната им работа и очакваните резултати са достойни за необходимите разходи на време и енергия. Личните нужди остават на заден план, за да се даде предимство на нуждите и целите на партньорството.

ЛИТЕРАТУРА:

Атанасов, Ж., (1990) *Първите седем и след това*. Изд. „Народна просвета“.

Илиева, Д., (2020) *Сблъсъкът на поколенията. Предучилищно и училищно образование*. Изд. „Образование“.

Колев, И., Тафков, Д., Пожарлиев, Р., (2005) *Етика и право*, Изд. „Анубис“.

Колева, И., (2012) *Етнопсихологически модел на образователното взаимодействие*, издателство РААБЕ България ЕООД

Номура, Й. (2010) *Интегрирано образование през целия живот*.

Стаир, В. (1996) *Да проектираме семейната хармония*. Изд. „Наука и изкуство“.

Томов Т. (2022) *Управление на различията. Поколенията и тяхната мотивация на работното място*. Издателски комплекс „Труд и право“, <http://www.trudipravo.bg/>

Харис, Т., (1991). *Аз добър, ти добър*, С., Наука и изкуство.

Цветанска, С. (2015). *Комуникация на партньорството между учители и родители в училище*.

Яхова, Г. (2021) *Ролята на личността на учителя и нравственото възпитание*. *Предучилищно и училищно образование*. Изд. „Образование“.

Macmillian Dictionary, <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/generation>, достъпно на 23.11.2022 г.

Oxford Dictionary, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>, достъпно на 23.11.2022

Steh, B., J. Kalin (2011). *Building Partner Cooperation between Teachers and Parents*. In: *C.E.P. SJournal*, Vol. 1, № 4